

Статьи

*Стратегии письма и чтения***S. ŠEVYRIOVO STRAIPSNIS RAŠTIJA IR PREKYBA (1835 M.): ŽURNALO BIBLIOTEKA DLIA ČTENIJA KRITIKA****Ingrida Kisieliūtė**Vilniaus universitetas
Rusų filologijos katedra

Straipsnyje nagrinėjamas rusų literatūros kritiko Stepano Ševyriovo straipsnis „Raštija ir prekyba“, kritikuojantis populiarią literatūrinį žurnalą „Biblioteka dlia čtenija“. Straipsnyje kritikas priekaištuoja žurnalui dėl prekybinių santykių įsivyravimo literatūroje. Apžvelgiama žurnalo „Biblioteka dlia čtenija“ komercinė veikla. Remiantis Ševyriovo straipsniu, susitelkiama ties žurnalo leidybos kritika, kurioje pabrėžiama literatūrinių žanrų problema, jų kokybė ir vertė.

Raktiniai žodžiai: Ševyriovas, Raštija ir prekyba, proza, poezija, kritika, leidyba, finansai.

Keywords: Shevryov, Literature and Commerce, prose, poetry, critics, publishing, finance.

*Не продается вдохновенье,
Но можно рукопись продать.
«Разговор книгопродавца с поэтом»
А. С. Пушкин, 1824*

Anot rusų literatūrologo Valerijaus Prozorovo, rusų literatūros kritika nuo 1830 metų buvo tiesiogiai susijusi su žurnalistika: „literatūros kritika – beveik būtina literatūrinių-visuomeninių žurnalų sudedamoji dalis (skyrius, rubrika)“ (*Istorija russoj literaturnoj kritiki* 2002, 4)¹. Žurnaluose atsispindi rusų literatūrinės

kritikos vystymosi procesai bei polemikos tarp skirtingų pažiūrų kritikų. Literatūros kritikai Rusijoje apžvelgdavo ne tik literatūrinių kūrinių estetinę, meninę vertę, bet kartu išsakydavo ir savo poziciją visuomenei svarbiais klausimais. Todėl rusų kritikų straipsnių nagrinėjimas šiandieniniam skaitytojui gali būti svari atspirtis, nagrinėjant literatūros kūrinių vertinimo istoriją bei rusų literatūros vystymosi procesus.

¹ Čia ir toliau vertimai iš rusų ir anglų kalbų mano – I.K.

XIX amžiaus ketvirtasis dešimtmetis literatūrinių žurnalų istorijoje svarbus tuo, kad 1834 metais buvo pradėtas leisti pirmasis literatūrinis žurnalas *Biblioteka dlia čtenija* (*Библиотека для чтения*) (1834–1865 m.), kurio leidėjas Aleksandras Smirdinas pradėjo mokėti savo autoriams didelius honorarus. Žurnalo veikla negalėjo likti neaparta ir literatūros kritikų. Vienas iš ryškiausių straipsnių, kritikuojančių *Biblioteka dlia čtenija* veiklą – rusų literatūros kritiko Stepano Ševyriovo straipsnis *Raštija ir prekyba* (*Словесность и торговля*) (1835 m.). Šiame straipsnyje didelis kritiko dėmesys skiriamas ne tik žurnalo *Biblioteka dlia čtenija* veiklai, bet ir literatūrinių žanrų, prozos bei poezijos klausimams.

Baltarusių literatūrologas Aleksandras Feduta savo disertacijoje „*Kas bebūtum tu, o mano skaitytojai...*“. *Skaitytojo problema Puškino epochos literatūroje* («Кто б ни был ты, о мой читатель...»). *Проблема читателя в литературе пушкинской эпохи* išsamiai paaiškina žurnalo *Biblioteka dlia čtenija* redaktoriaus komercinius žaidimus. Fedutos teigimu, redaktoriui „buvo svarbu įrodyti, kad bet kokia literatūra, nepriklausomai nuo žanro ir pateikiamo teksto kokybės, gali suteikti skaitytojui malonumą ir būti komerciškai sėkminga“ (Feduta 2016, 267). Rusų literatūros kritikos istorijoje *Biblioteka dlia čtenija* populiarumas siejamas su žurnalo komercine sėkme, kuri aiškinama žurnalo redaktoriaus indėliu. Leidėjo, atsakingo už žurnalo platinimą ir pardavimą, įnašas mažai akcentuojamas ir neretai lieka už tyrinėjimų paraščių.

Šiame straipsnyje stengiamasi išsiaiškinti kritiko Ševyriovo nuomonę apie žurnalo *Biblioteka dlia čtenija* leidėjo Smir-

dino komercinę veiklą. Taip pat apžvelgti *Bibliotekoje* publikuojamų literatūrinių kūrinių ir jų žanrų kritiką straipsnyje *Raštija ir prekyba*.

Rusų literatūrologė Nina Cvetkova, daug dėmesio skyrusi Ševyriovo kritikai, straipsnyje *Romano hierarchija S. Ševyriovo filologinėse studijose* (*Иерархия романа в филологических исследованиях С. П. Шевырева*) (2010 m.) pažymi, kad per pastaruosius mūsų amžiaus metus dėmesys šio XIX amžiaus pradžios kritiko darbams smarkiai išaugo. Mums pasirodė keista, kad Tatjanos Kuprijanovos monografijoje apie knygų verslą Rusijoje *Книгų verslininkystė: istoriografija, istorija, vystymosi tendencijos* (*Предпринимательство в книжном деле: историография, история, тенденции развития*) (2012 m.) Ševyriovo pavardė paminima tik kartą.

Tiesioginę Ševyriovo straipsnio *Raštija ir prekyba* analizę randame Kirilo Ratnikovo straipsnyje *Komercinės ir kūrybinės rusų žurnalistikos sudedamosios dalys. S. Ševyriovo koncepcija apie „raštijos“ ir „prekybos“ santykius* (*Коммерческая и творческая составляющие русской журналистики. Концепция С. П. Шевырева о взаимоотношениях «словесности» и «торговли»*) (2012 m.). Ratnikovas analizuoja Ševyriovo rusų žurnalistikos kritiką, jo supratimą apie kūrybos ir komercijos santykius. Straipsnyje *Raštija ir prekyba* literatūrologus domina kritiko nuomonė apie literatūros ir komercijos sankirtą. Tyrimų, aptariančių Ševyriovo romano ir lyrikos žanrų žurnale *Biblioteka dlia čtenija* vertinimą, nepavyko rasti.

Stepano Ševyriovo straipsnis *Raštija ir prekyba* buvo išspausdintas žurnalo *Moskovskij nabliudatel* (*Московский наблюдатель*) (1835–1839 m.) pirma-

jame numeryje. Skaitydamas šį straipsnį netrunki pajusti, kad Ševyriovas Smirdino leidžiamą žurnalą *Biblioteka dlia čtenija* vertino itin kritiškai. Esminis Ševyriovo kritikos objektas – mokestis už literatūrinius kūrinius, kurį žurnalo leidėjas mokėjo kaip autorinį honorarą rašytojams.

Tam, kad galėtume geriau suprasti kritiko Ševyriovo mintis ir problemos esmę, derėtų trumpai apžvelgti Smirdino leidžiamo žurnalo veiklą. Dėl objektyvių priežasčių negalime apimti viso *Biblioteka dlia čtenija* leidybos laikotarpio, tad apsisostime ties jo veiklos pradžia iki Ševyriovo straipsnio pasirodymo bei aptarsime leidėjo Smirdino veiklą.

Jurijaus Lotmano teigimu, žurnalas *Biblioteka dlia čtenija*, „į kurį buvo pakviesti geriausi rusų rašytojai (tame tarpe ir Puškinas), pasitelkė reklamą, rašytojams mokėjo Rusijoje negirdėto dydžio honorarus, žurnalas visada išeidavo tiksliai nurodytais terminais, greitai užkariavo skaitytojų pripažinimą ir tapo didžiausiu rusišku masiniu žurnalu“ (Lotman 2003). Leidėjas Smirdinas garsėjo savo dosnumu. Jo pavardė dažnai prisimenama, kai kalbama apie poeto Aleksandro Puškino kūrybos leidimus *Bibliotekoje*. Rašytojas, literatūros kritiko Apolono Grigorjevo pavadintas „mūsų viskas“, manoma, Smirdino dėka rusų literatūros istorijoje minimas kaip vienas iš geriausiai apmokamų XIX amžiaus pradžios poetų². Avdotija Panajeva savo memuaruose prisimena, kad Smirdinas, norėdamas perduoti Puškinui užmokestį už kūrinius, turėjo kalbėtis tiesiogiai su jo žmona bei jos prašymu sumokėti honorarą auksu, o ne asignacijomis³. Literatūrologai

pažymi, kad Puškinas taip pat rado būdą neprarasti dalies savo honoraro už tuometinės cenzūros nepraleistas kūrinių vietas. Poetas reikalavo, kad tos vietos būtų žymimos taškeliais, vadinasi, ir jos turėjo būti apmokestinamos kaip teksto dalis.

Verta trumpai paaiškinti Smirdino finansinę leidybos specifiką. Leidėjas prozininkams ir poetams mokėdavo sutartą honorarą už kiekvieną puslapį, spaudos lanką ar eilutę. Kiekvienas vienetas turėjo savo „įkainius“. Smirdinas, literatūrologų nuomone, pirmasis įvedė stabilų autorinį honorarą ir mokėjo nustatytą pinigų sumą už vieną autorinį lanką: apie 100–300 rublių⁴.

Literatūros sociologas Abramus Reitblatas rašo, kad pirmieji „aukštosios literatūros“ atstovai, gavę honorarus, buvo žurnalo redaktoriai. „Už *Vestnik Jevropy* (*Вестник Европы*) [žurnalas leistas Maskvoje 1802–1830 m. – I.K.] 1802–1803 m. jo redaktorius N. Karamzinas gaudavo 2000 r. asignacijomis už metus (...). 1825 m. pirmuosius žingsnius, bandant honorarą paversti natūraliu reiškiniu, o ne išimtimi, žengė ir *Poliarnaja zvezda* (*Полярная звезда*) [almanachas leistas Sankt-Peterburge 1822–1825 m. – I.K.] leidėjai K. Rylejevas ir A. Bestuževas, kurie mokėjo po 100 r. asignacijomis už lapą visiems almanacho „indėlininkams“ (Reitblat 2009, 88).

Rašytojų pajamų palyginimui galime pasitelkti duomenis apie universitetų profesorų atlyginimus Rusijoje. 1835 metais vidutinė sostinės profesoriaus mėnesinė alga siekė 458 rublius (apie 6000 rublių per metus), o, tarkim, vidurinėsios klasės darbininkas uždirbdavo 120–130 rublių per metus⁵. Produktų kainos tuometiniai-

² Plačiau: Reitblat 2009.

³ Asignacijos – pirmieji popieriniai pinigai Rusijos imperijoje. Tai buvo valstybinė valiuta, gyvavusi kartu su sidabriniais rubliais 1769–1843 m. Plačiau: *Istorija rusšoj žurnalistiki XVIII–XIX vekov* 1973.

⁴ Plačiau: Gric, Trenin, Nikitin 1929, 88–91.

⁵ Plačiau: Šipilov 2003, 33–42.

me Maskvos turguje taip pat padėtų įsi-
vaizduoti tų laikų rublio perkamąją galią:
„1837 m. sausį pūdas [apie 16 kg. – I.K.]
ruginių miltų buvo parduodamas už maž-
daug 75 kap., grikių kruopų – 94 kap., švie-
žia mėsa – 4 rub. 80 kap., sūdyta mėsa –
5 rub. 20 kap., sviestas – 12 rub. 96 kap.;
pūdas kavos (1833 m.) kainavo 54 rublius“
(Šipilov 2003, 37). Tad atsižvelgus į ben-
drą to meto Rusijos galimų pajamų ir iš-
laidų kontekstą, nesunku įsitikinti, kad lei-
dėjas savo žurnalo autoriams iš tiesų siūlė
didelius pinigus.

Smirdino leidžiamo literatūrinio žurna-
lo populiarumą galima paaiškinti turinio
visapusiškumu. Kiekvienas *Bibliotekos*
tomas susideda iš septynių skyrių: rusų li-
teratūra, užsienio literatūra, mokslai ir me-
nai, pramonė ir žemės ūkis, kritika, litera-
tūros metraštis ir įvairenybės. Tokiu būdu
leidėjas kreipėsi į plačią skaitytojų audito-
riją – kiekvienas skaitytojas rasdavo sau
įdomią skiltį. Verta atkreipti dėmesį į tai,
kad ant žurnalo viršelio pirmaisiais žur-
nalo gyvavimo metais puikavosi didžiulis
sąrašas žymių rašytojų bei kritikų pavar-
džių, bet tai nereiškė, kad visų jų kūryba
kada nors bus jame spausdinama. „Vien
tik už įžymaus rašytojo sutikimą nurody-
ti jo pavardę būsimų bendradarbių sąrašė
Smirdinas mokėjo iki 1000 rublių“ (*Isto-
rija russoj žurnalistiki XVIII–XIX vekov*
1973). Įdomu, kad ant 1834 metais leistų
Bibliotekos viršelių puikavosi ir kritiko
Ševyriovo pavardė, nors jo straipsnis *Siks-
tas V: istorinė charakteristika (Суксм V:
историческая характеристика)*⁶ buvo
publikuotas tik šeštame žurnalo numeryje.
Taip pat skaitytojus pritraukė ir nedidelė
prenumeratos kaina – 50 rublių asignaci-
jomis per metus. Taigi, trumpai apžvelgus

⁶ *Biblioteka dlia čtenija [Библиотека для чте-
ния]*. Sankt-Peterburg, 1834. T. 6. S. 37.

svarbiausius žurnalo veiklos principus,
tampa aišku, kodėl Ševyriovas *Biblioteką*
straipsnyje vadina „pluoštu asignacijų“.
Žurnalas dėl savo įvairiapusiškumo, jame
spausdinamų žymių autorių kūrinių bei ne-
didelės paties leidinio kainos, tapo vykęs
komercinis projektas.

Ševyriovo straipsnio *Raštija ir prekyba*,
kritikuojančio Smirdino leidybinę veiklą,
pagrindinė mintis – komercija menkina li-
teratūros vertę, nes gali rašyti visi, kas tik
užsigeidžia. Be to, pasak straipsnio auto-
riaus, rašantieji, siekdami daugiau uždirbti,
stengiasi rašyti daug, nes kaip jau buvo mi-
nėta, mokama buvo už teksto kiekį:

*Pažiūrėk, kaip mūsų rašytojas tai, ką galima
pasakyti vienu žodžiu, išreiškia sakiniu, o sa-
kinį, kurio užtektų minčiai išreikšti, ištesia į
ilgų ilgiausių periodą, periodą tankiai išrašy-
to puslapio, puslapį į didžiulį spaudos lanką...
jo stilius, kaip viela, kuri gali išsitempti iki
begalybės... Bet kur slypi viso šito paslaptis?
Ogi, kad spaudos lanko kaina yra 200 arba
300 rublių; kad straipsnyje kiekvienas epite-
tas turi kainą, galbūt vieną grivną, kiekvienas
sakinytis yra rublis; kiekvienas periodas, pri-
klusomai nuo ilgumo, yra mėlyna arba rau-
dona⁷ asignacija!⁸ (Ševyriov 1835a)⁹.*

⁷ Ševyriovas kalba apie tam tikrus asignacijų nom-
inalus. Kiekvienas asignacijos bėknotas turėjo savo
spalvą, o Ševyriovo minimos mėlynosios asignacijos –
5 rubliai, o raudonos – 10 rublių.

⁸ Įdomu, kad po dvejų metų 1837 m. škotų istorikas
ir filosofas Thomas Carlyle savo knygoje „Prancūzijos
revoliucija“, kalbėdamas apie Prancūzijos istoriją, lyg
pratęsdamas Ševyriovo mintį, pavadins šį XIX amžių
„popieriniu“: „bankų popierius taip dažnai pakeičia
auksą, ir juo vis dar galima pirkti kai aukso nebeliko;
knygos popierius, kupinas Teorijų, Filosofijų, Jausmų –
nuostabus menas, ne tik atskleidžiantis Mintį, bet kartu
taip gražiai atitraukiantis mus nuo Minties troškimo!
Štai kokias puikias, išties begalines galimybes suteikia
popierius, kuris daromas iš senų, niekam nereikalingų
driskalų. Bet gal koks išmintingas, įžvalgus filosofas
(...) nujautė artėjančius įvykius, tamsą ir nerimą, kurį jie
atneš su savimi?“ (Carlyle 1837).

⁹ *Посмотри, как наш писатель то, что можно
сказать одним словом, выражает предложением, а*

Kritikas atkreipia dėmesį ne tik į bereikalingai, jo manymu, „išpūstus“ kūrinčius, bet ir pabrėžia jų stilistines klaidas. Ševyriovo nuomone, rašytojas, kurdamas didelės apimties romaną ar apysaką, pamiršta apie literatūros pašaukimą – visuomenės estetiško skonio ugdymą.

Sunku nepastebėti, kad Ševyriovas labiau simpatizuoja romantiškajam poetui, ir savo poziciją pateikia sulygindamas materialiai apsirūpinusį literatą su neturtingu:

Ten, kur mintis ir nauda draugauja ir nori kartu sugventi, ten visada neišvengiami doroviniai piktnaudžiavimai: nes tyra mintis visada susitepa nuo nešvarios naudos. – Žinoma, literatui malonu dabar dirbti ramiai įsitikinus, kad jis aprūpintas, kad jo norinti visuomenė, už jo proto darbus išlaiko jį savo pinigais; (...) bet kas nuneigs, kad literatas, savo šlovingame skurde buvo garbingesnis ir įkvėpimo turėjo daugiau? Jis jautė šlovės alkį, nuo kurio užsidegdavo jo dvasia ir neturėjo jis pinigų alkio, nuo kurio dvasia rūdyja. Kada jo pašaukimas buvo varganas, kada vaikščiojo su savo kilniais švariais skarmalais, prie jų nepuolė koks nors nepašauktas verteiva!“ (Ševyriov 1835a)¹⁰.

предложение, достаточное для мысли, вытягивает в длинный-предлинный период, период в убогистую страницу, страницу в озорный лист печатный? Слог его похож на эту проволоку, о которой ты слышал от твоего профессора физики, когда он говорил тебе о бесконечной делимости. Этот слог, как проволока, может до бесконечности вытягиваться. – Но в чём тайна всего этого? – В том, что цена печатного листа есть 200 или 300 рублей; что каждый эпитет в статье его ценится, может быть, в гривну; каждое предложение есть рубль; каждый период, смотря по длине, есть синяя или красная ассигнация!

¹⁰ Там, где мысль и выгода дружатся между собою и хотят ужиться вместе, там всегда неизбежны нравственные злоупотребления: ибо чистая мысль всегда марается об нечистую выгоду. – Конечно, литератору приятно трудиться теперь в той спокойной уверенности, что его состояние обеспечено, что общество, чувствуя в нём потребность, содержит его своими деньгами за труды его ума; (...) но кто не сознается, что литератор, в сво-

Ties šia Ševyriovo mintimi vertėtų su-stoti ir pakomentuoti jo įsivaizduojamą neturtingo rašytojo-romantiko paveikslą. Ševyriovo įsivaizduojamas kūrėjas – skurstantis, bet neparsiduodantis genijus, mūzų įkvėptas rašytojas, individualistas. Galbūt, sekant Ševyriovo mintimi, nebūtinai rašytojas turi skursti, bet neturi siekti pasipelnėti?

Kritikas Visarionas Belinskis taip pat atkreipė dėmesį į mus dominantį Ševyriovo straipsnį jau savo literatūrinio esė pavadinimu *Apie kritiką ir „Moskovskij nabliudatel“ literatūrinės nuomonės (О критике и литературных мнениях «Московского наблюдателя»)* (1836 m.). Belinskį domino ne vienas Ševyriovo straipsnyje iš-keltas klausimas. Belinskis, reaguodamas į Ševyriovo poziciją dėl literatūrinių honorarų, teigė, kad, nėra nieko blogo, jei rašytojas gali savo darbu užsidirbti kažkiek pinigų: „ne, p. kritike, nuoširdžiai iš visos širdies džiaugsimės tuo, kad dabar talentas ir darbštumas duoda (nors ir ne visiems) sąžiningą duonos riekę“ (Belinskij 1836). Belinskio reakcija suprantama, nes iki Smirdino niekas Rusijoje literatams nemo-kėjo fiksuoto atlyginimo už kūrybinį darbą. Pasak Reitblato, daugelis rusų rašytojų bei poetų buvo valstybės tarnautojais, o epizodiškai mokamas honoraras („arba ne pinigais, o tam tikru skaičiumi egzempliorių“) niekaip negalėjo tapti jų pragyvenimo šaltiniu.

Belinskis taip pat nevengia pašiepti ir paties Ševyriovo dėl to, kad ir jis gavo

ей славной бедности, был честнее и вдохновеннее? Он имел жажду к славе, от которой разгоралась душа его, и не имел жажды к деньгам, от которой она ржавеет. Когда звание его было бедно, когда он ходил в благородном своём и чистом рубище, – на это рубище не кидался какой-нибудь неприванный торгаш!

užmokestį už savo straipsnį, išspausdintą *Bibliotekoje*: „jūs pats buvote *Bibliotekos* indėlininku, jūs pats ją papuošėte savo straipsniu, ne jau tada jūsų straipsnis tapo blogesnis dėl to, kad už jį gavote pinigų?“ (Belinskij 1836). Belinskis pats ir atsakė į savo klausimą: „patikėkite, jeigu dabar nebūtų galima literatūriniu darbu užsidirbti nei kapeikos, mūsų literatūra dėl to nei per plauką netaptų geresnė“. Belinskis dar kartą pabrėžia teigiamą atlyginimo už kūrybinę veiklą pusę ir tarytum bando įtikinti Ševyriovą, kad atlygis už kūrybinės veiklos produktą nėra blogai. Užmokestis nesąlygoja kūrinio estetiškos vertės nebuvimo, o tik parodo, kad literatūros vystymosi procesas pereina į kitą etapą – profesionalų darbą.

Ševyriovas straipsnyje *Raštija ir prekyba*, kaip matome, nepateisina užmokesčio už kūrybinį darbą, nes honoraras, kaip jau buvo minėta, neigiamai veikia kūrinių meninę vertę. Kritiko nuomone, ne visa literatūra, tiksliau, ne visi jos žanrai, linę „parsiduoti“. Iš pirmo žvilgsnio, skaitant straipsnį *Raštija ir prekyba*, atrodo, kad Ševyriovo netenkina *Bibliotekoje* publikuojama proza. Kritikas rašo:

Vienintelė poezija nepasiduoda spekuliacijoms. Tuo palaimingu laiku, kai kiekviena eilutė įvertinta dešimtaine, eilėraščių menka! Veltui knygų pardavėjas žarsto prieš poeto žvilgsnį skambančias, žerinchias dešimtines: neužsidega jo žvilgsnis įkvėpimu, Febas negirdi metalo garso. (...) kodėl gi poezija tyli rudeninės mugės sukūry? – todėl, kad jos įkvėpėjas nesiklauso išskaičiavimo: jis laisvas kaip mintis, kaip dvasia“ (Ševyriov 1835a)¹¹.

¹¹ *Поэзия одна не покоряется спекуляции. В то счастливое время, когда каждый стих оценён в червонец, стихи нейдут! Тщетно книгопродавец сыплет перед взором поэта звонкие, блестящие червонцы: не зажигается взор его вдохновением, Феб*

Kritiko nuomonė dėl lyrikos žanro literatūrinio žurnalo *Biblioteka dlia čtenija* komercijos kontekste, mūsų manymu, yra kiek hiperbolizuota.

Apžvelkime pirmųjų dvylikos žurnalo tomų¹² (iki straipsnio *Raštija ir prekyba* pasirodymo) skyrius, skirtus rusų literatūrai. Rusų literatūros skyrius padalintas į dvi dalis: poezija ir proza. Paskaičius puslapių skaičių, matyti, kad apie 80 % viso skyriaus tenka prozai. Atitinkamai apie 20 % puslapių skirta poezijai. Kaip matome, puslapių skaičius, tenkantis rusų poezijos tekstams, žymiai mažesnis, apie ką ir rašė Ševyriovas. Bet įdomu, kiek kartų žurnale buvo spausdinama prozininkų ir kiek poetų. Dvylikoje *Biblioteka dlia čtenija* tomų savo kūrinius 64 kartus publikavo prozininkai ir 92 kartus – poetai. Tad belieka teigti, kad poezija, kaip ir rašė Ševyriovas, nėra toks komercinis žanras, tačiau įvertinus prozininkų bei poetų pavardžių, randamų turinyje santykį, matome, kad pastarieji linę ją parduoti dažniau, nei prozininkai savo romanus bei apysakas.

Reitblato teigimu, honoraras už poeziją atsirado vėliausiai: „Gan ilgai eilėraščiai buvo spausdinami be užmokesčio, o ir vėliau neapmokamas eilėraščių publikavimas pradendantiesiems poetams, provincialams, daugeliui poetų-diletantų, buvo laikomas norma“ (Rejtblat 2009, 98). Galbūt

не внемлет звуку металла. (...) Почему же поэзия молчит среди этой осенней ярмарки? – Потому, что только её вдохновение не слушается расчёта: оно свободно как мысль, как душа.

¹² Mes remiamės žurnalo „Biblioteka dlia čtenija“ pirmųjų dviejų leidybos metų (1834–1845) žurnalo turinių duomenimis. Aštuntasis tomas mums yra nepasiekiamas. Daugiau žurnalo numerių galima rasti: *Starieknigi.info*. Prieiga per internetą: http://starieknigi.info/index/Bibl_dlya_chtenija.htm [žiūrėta 2015 m. lapkričio 29 d].

Ševyriovas savo straipsnyje kaip tik ir tu-rėjo galvoje tai, kad „tikroji“ poezija nerei-ka lauja užmokesčio ir nesutinka parsiduoti komerciniam *Bibliotekos* žurnalui? Deja, kritikas teigė, kad spausdinama literatūra priklauso tik nuo pinigų, o kūrinio (ar tai būtų romanas, ar poema) kokybė nuo jų tik prastės:

Tebūnie ryt koks nors turtuolis, dėl juoko, praneštų laikraščiuose, kad jam nuobodu nuo romanų ir apysakų; kad užsinorėjo senos, pamirštos (...) epinės poemos, pačiose griežčiausiose formose, (...) ir tebūnie jis paaukos milijoną ir paskelbs už gerą epinę poemą šimtą tūkstančių, už vidutinę 50, už prastą 25; tu pamatysi, kaip išsyk visa mūsų elegantiškoji literatūra pakeis savo iškabą, (...) kaip mūsų literatūra užkunkuliuos epinėmis poemomis, viena už kitą blogesnėmis. Nuo milijono rublių, nuo turtuolio juoko priklauso mūsų literatūrinio pasaulio perversmas (Ševyriov 1835)¹³.

Taigi, Ševyriovo numone, pinigai yra „visuotinis blogis“, ne ką ne mažesnis, negu juos pasiryžę mokėti tokie turtuoliai kaip Smirdinas.

Kaip pažymi XIX a. rusų literatūros ir žurnalistikos tyrinėtoja I. Prochorova, Ševyriovas, Maskvos universitete apgynęs disertaciją *Dantė ir jo amžius* (1834 m.), „iškart parengė ir publikavo dvi dideles monografijas *Poezijos istorija* (1835 m.) ir *Poezijos teorija jos istorinėje raidoje*

¹³ *Но пусть завтра же какой-нибудь богач, из шутки, объявит в газетах, что ему стало скучно от романов и повестей; что ему захотелось старой, забытой (...) эпической поэмы, в самых строгих классических формах, (...) и пускай он пожертвует миллионом и объявит за хорошую эпическую поэму сто тысяч, за посредственную 50, за дурную 25; ты увидишь, как тотчас же вся наша изящная словесность изменит свою вывеску, (...) как словесность наша закупит эпическими поэмами, одна другой хуже. От миллиона рублей, от шутки богача зависит переворот нашего литературного мира.*

senosiose ir naujosiose tautos (1836 m. apginta kaip daktaro disertacija)“ (Prochorova 2013, 179). Galima teigti, kad gana didelis Ševyriovo dėmesys poezijai šiame straipsnyje gali būti jo ankstesnių publikacijų aidas. Kituose Ševyriovo straipsniuose nepavyko aptikti poezijos vertinimo komerciniu aspektu.

Pagal straipsnį *Raštija ir prekyba*, romanai ir apysakos, išspausdintos žurnale *Biblioteka dlia čtenija*, netenkina Ševyriovo ne tik dėl menkos jų literatūrinės vertės. Kritikas piktinasi ir prozos žanrų apimtimi, kuri leidžia prozininkui užsidirbti žymiai daugiau, nei poetui, rašančiam eilėraščius ar net gi poemas. Savo straipsnyje Ševyriovas rašė apie literatūrinių kūrinių, parašytų dėl pinigų, galimus padarinius. Kiekvienas naujas rašytojo kūrinys, kritiko nuomone, vis prastėja, nes rašomas ne iš įkvėpimo. Kritikas konkrečių autorių pavardžių ar jų kūrinių straipsnyje nepateikia. Ševyriovas straipsnyje teigė, kad ateis laikas, kai skaitytojui nusibos „bedvasių romanų ir apysakų melas“ ir jis norės skaityti tai, kas „virpina sielą“. Kritikas iš rusų literatūros laukė istorizmo, tautiškumo apraiškų, kurių pasigedo *Bibliotekoje* publikuotuose kūriniuose. Nors straipsnyje akivaizdu, kritikas suprato, jog jo vertinami istoriniai veikalai, ne taip kaip romanai, neturi paklausos: „Parodyk knygų pardavėjui istorinę knygą ir pradėk su juo derėtis: su šypsena laukdamas partvirtinimo jis paklaus: “Romanas?” – ir susirauks, kai pasakysi: “Istorija”“ (Ševyriov 1835a). Nepamirškime, kad straipsnis *Raštija ir prekyba* buvo išspausdintas pirmajame naujo žurnalo *Moskovskij nabliudatel* numeryje. Galime manyti, kad naujame leidinyje kritikas tikėjosi skaitytojams pateikti kitokius, nei *Bibliotekoje*, kūrinius.

Raštija ir prekyba ne vienintelis Ševyriovo straipsnis, kritikuojantis *Bibliotekos* veiklą. Tame pačiame pirmajame žurnalo *Moskovskij nabliudatel* numeryje, greta straipsnio *Raštija ir prekyba* buvo išspausdintas dar vienas kritiko straipsnis *Apie kritiką apskritai ir pas mus Rusijoje (O krumuke voobice u y nas v Rossii)*. Jame Ševyriovas jau nebekritikuoja *Bibliotekos* leidėjo. Kritikos objektu Ševyriovas pasirenka *Bibliotekos* redaktorių Osipą Senkovskį, taip „apibendrinamas“ savo nuomonę apie žurnalą: nors honorarus rašytojams moka leidėjas, bet už, kritiko nuomone, prastos kokybės žurnalų tekstus, vis gi atsakingas redaktorius. Tai gi, Ševyriovo straipsnis iškelia dar vieną problemą, aktualią aiškinantis Ševyriovo kritikos motyvus. *Bibliotekos* redaktorių Senkovskį Ševyriovas prilygina totorių chanui: „Ar tik ne naujas totorių užpuolimas ištiko mūsų literatūrą? Ar tik *Biblioteka dlia čtenija* kritika nėra nauja Aukso Orda, kur visi literatai privalo vykti kaip duoklininkai, kad gautų to literatūrinio Mamajaus, to Tiutiundžiu-oglu palaiminimą?“ (Ševyriov 1835b). Amerikiečių literatūrologė Melissa Frazier savo knygoje *Romantic encounters: writers, readers and the “Library for reading”* analizuojant *Bibliotekos* redaktoriaus veiklos poveikį žurnalo populiarumui, teigia, kad tokia kritiko pozicija kyla ne iš komercinių aspektų, o Senkovskio mokslinių interesų srities – orientalizmo. Jos nuomone, „literatūros kritika iš esmės yra tik mediatorius tarp skaitytojo ir teksto, skaitytojo ir rašytojo, kaip ir orientalizmas pretenduoja būti mediatoriumi tarp Rytų ir Vakarų“ (Frazier 2007, 160). Mokslininkės nuomone, Senkovskis žaidė susidariusia padėtimi – ro-

mantizmo ir komercijos susidūrimu. Taip savo straipsniais jis provokavo literatūros kritikus polemizuoti apie rusų literatūros kryptis ir taip prisidėjo prie rusų literatūros vystymosi.

Ševyriovas, kritikuodamas *Biblioteką*, viena vertus mėgino apginti „aukštąją“ literatūrą nuo komercijos, kitą vertus, kritikas tokiu būdu ribojo jos pasiekiamumą plačiajai visuomenei. Ševyriovas puikiai žinojo, kad jo peikiami žurnale *Biblioteka dlia čtenija* publikuojami kūriniai yra labai populiarūs, nes buvo suprantami skaitytojams. Bet jie stokojo gilios filosofinės prasmės, kuri, pagal Ševyriovą, buvo privaloma literatūros kūrinių dalis. Rusų literatūrologas V. Prozorovas rašo, kad Ševyriovui kritika turi būti „sutelkta ne tik į nagrinėjamų kūrinių meninę pusę, bet ir į jų turinį, atspindintį šiuolaikinio gyvenimo problemas“ (*Istorija russkoj literaturnoj kritiki* 2002, 123).

Žvelgiant iš šiandieninės perspektyvos, Ševyriovo kritika, kurią jis išsakė straipsnyje *Raštija ir prekyba*, vertindamas žurnalo *Biblioteka dlia čtenija* marketingą, komercijos įsivyravimą literatūriniame šalies gyvenime, buvo per arši. Nors žurnalo *Biblioteka dlia čtenija* veikla buvo iš esmės komercinė, žurnalas suvaidino svarbų vaidmenį, formuojant profesionalų rašytoją, jo darbą prilyginant kitoms profesijoms. Remiantis Rejtblato paskaičiavimais, „1855 m. iš literatūros užsidirbdavo 8,9 % autorių, o 1880 m. – 32,9 %“ (Rejtblat 2009, 325). Naujausiuose rusų literatūros kritikos istorijos tyrimuose Smirdino pavardė minima tarp pačių iškiliausių to meto leidėjų ir būtent nuo jo žurnalo *Biblioteka dlia čtenija* prasideda „storjo“ literatūros žurnalo istorija.

LITERATŪRA

Belinskij, Vissarion. 1836. *O kritike i literaturnykh mnenijach „Moskovskogo nabljudatelja“*. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: http://az.lib.ru/b/belinskij_w_g/text_0910.shtml.

Carlyle, Thomas. 1837. *The french revolution*. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/carlyle/tc_fr_full.pdf.

Cvetkova, Nina. 2010. Ierarchija romana v filologičeskich shtudijach S. P. Ševyriova. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*. 338. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/338/image/338-034.pdf>.

Feduta, Aleksandr. 2016. „*Kto b ni byl ty, o moj čitatel'...“*. *Problema čitatelia v literature puškinskoj epochi*. Minsk: Limarius.

Frazier, Melissa. 2007. *Romantic encounters: writers, readers, and the Library for Reading*. Stanford: Stanford University Press.

Gric, Teodor; Trenin, Vladimir; Nikitin, Michail. 2001 (1929). *Slovesnost' i komercija. Knižnaja lavka A. F. Smirdina*. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 11 d.]. Red. V. B. Šklovskij, B. M. Eichenbaum. Moskva: Agraf. Prieiga per internetą: <http://www.pseudology.org/Literature/SlovestnostCommercia1929a.pdf>.

Istorija russkoj žurnalistiki XVIII–XIX vekov. 1973. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 9 d.]. Ats. red. prof. A. V. Zapadov. Moskva: Vysšaja škola. Prieiga per internetą: <http://evartist.narod.ru/text3/01.htm>.

Istorija russkoj literaturnoj kritiki. 2002. Red. V.V. Prozorov. Moskva: Vysšaja škola.

Kuprijanova, Tatjana. 2012. *Predprinimatelstvo v knižnom dele: istoriografija, istorija, tendencii razvitiija* [žiūrėta 2016 m. sausio 14 d.]. Moskva: MGUP imeni Ivana Fiodorova. Prieiga per internetą: http://storage.elib.mgup.ru/1/Kuprijanova_mon_2012.pdf.

Lotman, Jurij. 2003. *Puškin*. [žiūrėta 2015 d.

gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://coollib.com/b/155296/read>.

Prochorova, Irina. 2013. „O kritike voobshe i u nas v Rossii“ S. P. Ševyriova v ocenke V. G. Belinskogo: ideja i slovo. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 18 d.]. *Žmogus kalbos erdvėje 7*, Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas. Prieiga per internetą: http://www.khf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/uzsienio/conference_proceedings_zke_2013_multiple.pdf.

Ratnikov, Kirill. 2004. Kommerčeskaja i tvorčeskaja sostavljajushie russkoj žurnalistiki. Konceptcija S. P. Ševyriova o vzaimootnošenijach „slovesnosti“ i „torgovli“ [žiūrėta 2016 m. sausio 14 d.]. *Vestnik Čeljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*. 1. T. 11. Prieiga per internetą: <http://cyberleninka.ru/article/n/kommerčeskaja-i-tvorčeskaja-sostavlyajushie-russkoj-žurnalistiki-kontsepsiya-s-p-shevyreva-o-vzaimootnošenijach-slovesnosti-i>.

Rejtlat, Abram. 2009. *Ot Bovy k Bal'montu. Očerki po istorii čtenija v Rossii vo vtoroj polovine XIX veka* [žiūrėta 2015 m. gruodžio 2 d.]. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie. Prieiga per internetą: [http://fs1.uclg.ru/books/pdf/1359046112_\(Historia_Rossica\)_2009.pdf](http://fs1.uclg.ru/books/pdf/1359046112_(Historia_Rossica)_2009.pdf).

Ševyriov, S. P. 1835a. *Slovesnost' i trgovlia* [žiūrėta 2015 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: http://az.lib.ru/s/shewyrew_s_p/text_0031.shtml.

Ševyriov, S. P. 1835b. *O kritike voobshe i u nas v Rossii* [žiūrėta 2015 m. lapkričio 11 d.]. Prieiga per internetą: http://az.lib.ru/s/shewyrew_s_p/text_0220.shtml.

Šipilov, Andrej. 2003. Zarplata rossijskogo professora v ee nastojashem, prošlom i budušhem [žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. *Alma Mater. Vestnik vyssšej školy* 4. 33–42. Prieiga per internetą: http://ecsocman.hse.ru/data/473/908/1217/shipilov_Alma-Mater.pdf.

REFERENCES

Belinskij, Vissarion 1836. *O kritike i literaturnykh mnenijach „Moskovskogo nabljudatelja“* [On the Literary Criticism and Views of the *Moscow Observer*]. Available at: http://az.lib.ru/b/belinskij_w_g/text_0910.shtml. Accessed: 11 November 2015.

Carlyle, Thomas. 1837. *The french revolution*. Available at: http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/carlyle/tc_fr_full.pdf. Accessed: 29 November 2015.

Cvetkova, Nina. 2010. Ierarchija romana v filologičeskich shtudijach S.P. Shevyreva [Hierarchy of the novel in S. P. Shevyrov's philological studies]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*. [Tomsk State University Journal]. 338. Available at: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/338/image/338-034.pdf>. Accessed: 15 November 2015.

Feduta, Aleksandr. 2016. „*Kto b ni byl ty, o moj čitatel'...“*. *Problema čitatelja v literature*

pushkinskoj jepohi. [“Whoever was you, oh my reader...”. The Problem of Reader in the Literature of the Pushkin epoch]. Minsk: Limarius.

Frazier, Melissa. 2007. *Romantic encounters: writers, readers, and the Library for Reading*. Stanford: Stanford University Press.

Gric, Teodor; Trenin, Vladimir & Nikitin, Mihail. 2001 (1929). *Slovesnost' i komercija. Knizhnaja lavka A. F. Smirdina*. [Literature and Commerce. A. F. Smirdin's book-store]. Ed. by V. B. Shklovsky & B. M. Eikhnenbaum. Moscow: Agraf. Available at: <http://www.pseudology.org/Literature/SlovesnostCommercial1929a.pdf>. Accessed: 11 November 2015.

Istorija ruskoj zhurnalistiki XVIII–XIX vekov. 1973. [The History of Russian Journalism, 18th–19th centuries]. Ed. by prof. A. V. Zapadov. Moscow: Vysshaja shkola. Available at: <http://evartist.narod.ru/text3/01.htm>. Accessed: 9 December 2015.

Istorija ruskoj literaturnoj kritiki. 2002. [The History of Russian Literary Criticism]. Ed. by V. V. Prozorov. Moscow: Vysshaja shkola.

Kuprijanova, Tat'jana. 2012. *Predprinimatel'stvo v knizhnom dele: istoriografija, istorija, tendencii razvitiya* [The Business in Dealing Books: Historiography, History, Development Trends]. Moscow: Moscow State University of Printing Arts publ. Available at: http://storage.elib.mgup.ru/1/Kuprijanova_mon_2012.pdf. Accessed: 14 January 2016.

Lotman, Jurij. 2003. *Pushkin* [Pushkin]. Available at: <http://coollib.com/b/155296/read>. Accessed: 16 December 2015.

Prokhorova, Irina. 2013. „O kritike voobshe i u nas v Rossii“ S. P. Shevyrova v ocenke V.G. Belinskogo: ideja i slovo... [“About Criticism in General and at Home in Russia” S. P. Shevyrov's Evaluation of V. G. Belinskyj: Ideas and Words]. *“Man in the space of language”*. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities of Vilnius University publ. Available

at: http://www.khf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/uzsienio/conference_proceedings_zke_2013_multiple.pdf. Accessed: 18 November 2015.

Ratnikov, Kirill. 2004. Kommercheskaja i tvorcheskaja sostavl'jajushie ruskoj zhurnalistiki. Konceptcija S. P. Shevyrova o vzaimootnoshenijah „slovesnosti“ i „torgovli“ [Commercial and Creative Components of Russian Journalism (S. P. Shevyrov's Conception of Mutual Relations of “Literature” and “Trade”)]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* [Chelyabinsk State University Bulletin] 1. Vol. 11. Available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/kommercheskaya-i-tvorcheskaya-sostavlyayuschie-russkoj-zhurnalistiki-kontseptsiya-s-p-shevyrova-o-vzaimootnoshenijah-slovesnosti-i>. Accessed: 14 January 2016.

Reytblat, Abram. 2009. *Ot Bovy k Bal'montu. Ocherki po istorii chtenija v Rossii vo vtoroj polovine XIX veka* [From Bova to Balmont and Other Works in Historical Sociology of Russian Literature]. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie, Available at: [http://fs1.uclg.ru/books/pdf/1359046112_\(Historia_Rossica\)_2009.pdf](http://fs1.uclg.ru/books/pdf/1359046112_(Historia_Rossica)_2009.pdf). Accessed: 2 December 2015.

Shevyrov, S. P. 1835a. *Slovesnost' i torgovlja* [Literature and Commerce]. Available at: http://az.lib.ru/s/shewyrew_s_p/text_0031.shtml. Accessed: 11 November 2015.

Shevyrov, S. P. 1835b. *O kritike voobshe i u nas v Rossii* [About Criticism in General and at Home in Russia]. Available at: http://az.lib.ru/s/shewyrew_s_p/text_0220.shtml. Accessed: 11 November 2015.

Shipilov, Andrej. 2003. Zarplata rossijskogo professora v ee nastojaschem, prošlom i budushem [The salary of the Russian professor in its present, the past and future]. *Alma Mater. Vestnik vysšej shkoly* [Alma Mater. High School Bulletin] 4. 33–42. Available at: http://ecsocman.hse.ru/data/473/908/1217/shipilov_AlmaMater.pdf. Accessed: 21 January 2016.

S. SHEVYROV'S ARTICLE *LITERATURE AND COMMERCE* (1835): CRITICISM OF THE MAGAZINE *LIBRARY FOR READING*

Ingrida Kisieliute

S u m m a r y

In the following article, the opinion of the Russian literary critic Stepan Shevyrov on the matter of the popular journal *Library for Reading*, explicated in his article *Literature and Commerce*, is analysed. In the aforementioned article, the critic reproaches

the journal for turning literature into a trading market, which causes, in the author's opinion, the debasement of published literary works. Criticism of Shevyrov, which targets the aspects of publishing by the journal *Library for Reading*, considers not

only the problem of writers' honorariums paid for their literary works, but also the problem of genres. Shevyrov is convinced that high honorariums paid to authors reduce the artistic value of their

literary works. This article seeks to determine the truthfulness of Shevyrov's criticism, which is based on the view that high honorariums cause authors to write large, yet low-quality novels and stories.

СТАТЬЯ *СЛОВЕСНОСТЬ И ТОРГОВЛЯ* С. П. ШЕВЫРЁВА (1835): КРИТИКА ЖУРНАЛА *БИБЛИОТЕКА ДЛЯ ЧТЕНИЯ*

Ингрида Киселюте

Р е з ю м е

В статье анализируется мнение русского литературного критика Степана Шевырёва о популярном журнале *Библиотека для чтения*, представленное в его статье *Словесность и торговля*. В ней критик упрекает журнал в превращении литературы в торговый рынок, от чего, по мнению автора, страдает качество публикуемых произведений. Критика Шевырёва, направленная на издательскую сторону журнала *Библиотека для чтения*, затрагивает не только проблему гонора-

ров писателей за их литературные произведения, но и проблему литературных родов и жанров. Шевырёв был убежден, что высокие гонорары, выплачиваемые авторам журнала, уменьшают художественную ценность их публикаций. В статье делается попытка выяснить степень истинности критики Шевырёва, которая заключается в том, что большие гонорары заставляют авторов писать большие по объёму, но некачественные романы и повести.

Получено: 2016, апрель

Принято: 2016, июнь

Адрес автора:

Vilniaus universitetas

Rusų filologijos katedra

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius Lietuva

E-mail: ingrida.kisieliute@flf.vu.lt